

Мовленнєві акти

Види мовленнєвих актів

Теорія мовленнєвих актів

- Створювалася Дж. Остіном, починаючи з 1939 р.
- Була істотно перероблена його учнем, Дж.Р.Серлем.

Теорія мовленнєвих актів

- Основні положення були викладені Дж.Остіном у 1955 році у 12 лекціях у Гарварді.
- Текст лекцій було пізніше опубліковано під назвою “How to do things with words” (“Слово як дія”) (1962 р.)

Послідовники

- Дж.Серль
- П.Строссон
- Г.-П.Грайс
 - Дж.Ліч
- Д.Шпербер
- А.Вежбицька
 - М.Нікітін

Мовленнєвий акт

- Цілеспрямована мовленнєва дія, що здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими у певному суспільстві;
- Мінімальна одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації, тобто з урахуванням особистостей адресанта, адресата, контексту і ситуації спілкування, специфіки комунікації та її чинників.

Мовленнєвий акт

- Це елементарна одиниця комунікативної дії адресанта.
- Це акт вимовляння адресантом певного повідомлення, побудованого за правилами певної мови, що має чітко виражений пропозиційний смисл і функцію орієнтування на адресата

Теорія мовленнєвих актів (Дж. Остін)

- “теорія перформативів”
- Досліджує висловлювання, що перебувають поза критеріями істинності / неістинності (обіцянки, надання імен)

Теорія мовленнєвих актів (Дж. Остін)

- *Два основних виміри*

- ***Перформативність***

- ***Іллокутивність***

Перформативи vs констативи

- **Констативи** — висловлювання, що констатують стан речей і підлягають критеріям істинності / неістинності
- **Перформативи** — висловлювання, що відповідають дії, вчинку і не відповідають критеріям істинності / неістинності

Констативи

Приклад:

- *Сьогодні гарна погода.*
- *Іван вчора склав іспит зі вступу до мовознавства на “відмінно”.*
- *На Марсі знову державний переворот (але на Марсі немає живих істот)*
- *Президент Великобританії зробив офіційну заяву (але у Великобританії немає президента)*

Перформативи

- Слугують не опису, а видозміні стану справ у світі і маніпуляції ментальними станами і поведінкою слухачів. Вони не є істинними / неістинними. Це реальні дії Мовця, а не мовленнєві конструкції.
- Це такі висловлювання, які не описують події, а самі є подіями

Перформатив

- від англ. ***to perform***—виконувати, здійснювати
- ***performance***—виконання, проведення, здійснення, виступ, постановка, спектакль
 - *Термін слугує для називання дії*

Перформативи

Наприклад,

- (на церемонії одруження)
- Wilt thou have this woman to thy wedded wife? — I do. (Чи згоден ти взяти цю жінку за законну дружину? – Так, я згоден)
- I promise to be there. –Я обіцяю прийти туди.
- I accept your offer.—Я приймаю вашу пропозицію.

Перформативи (прикладі)

- *Оголошую засідання ради відкритим*
- *Поздоровляю з днем народження!*
- *Я раджу тобі прочитати цю книгу*
- *Запрошую тебе до театру*
- *Дякую за увагу!*

Експліцитні перформативи

Це Я- висловлювання з перформативним дієсловом

- *Я поздоровляю тебе зі святом*
- *Поздоровляю тебе зі святом*
- *Зі святом!*
- *Поздоровляю!*

Імпліцитні перформативи

- **Вторинні, базуються на первинному висловлюванні**

- Закрийте вікно!—Я прошу вас / наказую вам/ раджу вам/ прошу вас закрити вікно.

Індикатори перформативу

- (Вербальні) Модальні дієслова, тон голосу, емфаза
- (на письмі) пунктуація, курсив
- (Невербальні) жестикуляція, церемоніальні та ритуальні дії, обставини висловлювання

Мовленнєвий акт (за Дж.Остіном)

Дж. Остін досліджував характер відношень між констативними і перформативними висловлюваннями.

- Всі висловлювання мають дієву природою.
- Перехід від перформативності до іллокутивності
- Поняття іллокутивної сили — провідне поняття теорії мовленнєвих актів

-
- *Акцент перенесено з принципу діяльності Мовця зі створення висловлювань на принцип комунікативної спрямованості (інтенціональності)*

Структура мовленнєвого акту

- **Локутивний акт**

- Фонетичний

- Фатичний

- Ретичний акт

- **Іллокутивний акт**

- **Перлокутивний акт**

Локутивний акт

- (від англ. Locution— мовленнєвий зворот) є говоріння, вимовляння висловлювання, що має фонетичну, лексико-граматичну та семантичну структури. Він має значення.
- Звукова структура реалізується у фонетичному акті, лексико-граматична — у фатичному акті, семантична — в ретичному акті

-
- **Фонетичний акт** — вимовляння окремих слів висловлювання
 - **Фатичний акт** – вимовляння слів з певним лексико-граматичним значенням
 - **Ретичний акт** — поєднання цих слів з певними референтами

Іллокутивний акт (іллокуція)

- (лат. іl- в, всередині)— забезпечує акцент не лише на значенні висловлюваної пропозиції, але й на **комунікативній меті** автора висловлювання.

Іллокутивна сила (сила іллокутивного акту)

- *Включає в себе іллокутивну мету, спосіб її досягнення, інтенсивність, умови (інтенсифікатори/ послаблювачі пов'язані з досягненням мети)*

Перлокутивний акт (перлокуція)

- (лат. per- “шляхом”) умисний **ВПЛИВ** на адресата, досягнення певного результату

-
- Всі три акта відбуваються одночасно, а не один за одним. Їх розрізняють у методичних цілях
 - Мовець, здійснюючи локутивний акт, одночасно здійснює іллокутивний акт, коли запитує або відповідає на питання, інформує, запевнює або попереджує, оголошує рішення або намір чи вирок, призначає або критикує і т.д.

За Дж.Остіном

- *Комунікації супроводжуються виконанням певних мовних і когнітивних операцій, зокрема створенням граматично правильного речення із “вкладанням” у нього певного смислу (локуції), наданням висловлюванню певної комунікативної спрямованості (іллокуції) та впливом на свідомість або поведінку адресата (перлокуції)*

Наприклад,

- **Локуція:** Вона сказала мені : стрибни з парашутом!
- **Іллокуція:** Вона наполягла (порадила), щоб я стрибнув з парашутом
- **Перлокуція:** Вона умовила мене, щоб я стрибнув з парашутом

Умови успішності мовленнєвих актів

- Перформативні висловлювання можуть бути успішними / неуспішними, вдалими / невдалими
- Успіх перформативного висловлювання зумовлюється дотриманням певних умов

Невдачі (Infelicities)

“Осічки” (misfires)

1. Порушення правил звернення до процедури (акт неприйнятний)
2. Порушення правил виконання процедури (акт порушено)

“Зловживання” (abuses)

- Нещирі вибачення, обіцянки, поздоровлення, співчуття тощо

I. Звернення до процедури

- Мовець має дотримуватися загальноприйнятої конвенційної процедури, якщо він має на меті конвенціональний результат.
- Він повинен мати певний статус,
- Враховувати обставини та поведінку інших
- Говорити певні слова і фрази

2. Виконання процедури

- Виконання процедури обов'язкове для всіх учасників. Всі вони повинні мати справжній намір здійснити відповідні вчинки

Класифікація мовленнєвих актів (Дж.Остін)

- Базується на класифікації перформативних дієслів. Дієслова, що мають перформативний потенціал, рекомендується добирати зі словників англійської мови (приблизно 10 000 одиниць).
 - **Вердиктиви**
 - **Екзерситиви**
 - **Комісиви**
 - **Бехабітиви**
 - **Експозитиви**

Вердиктиви

- Дія типу винесення вироку, вираження позитивної/негативної оцінки
- *Я вважаю його винним*
- *Я оцінюю цю роботу найвищим балом*

Екзерситиви

- Висловлювання, за допомогою яких реалізуються владні функції, права і авторитет Мовця (призначення, наказ, примус, попередження, порада, заборона)
- *Я призначаю Вас своїм представником*
- *Я раджу спокійніше виявляти свої почуття*
- *Я забороняю тобі розмовляти зі мною у такому тоні*

Комісиви

- Виражають обіцянки та інші взяті на себе зобов'язання (укладання договору, присяга, клятва Гіппократа тощо)
- *Я обіцяю поставити це питання на голосування*
- *Я клянусь служити Вітчизні*

Клятва Гіпократата

- *«Я засвідчую під присягою перед лікарями Аполлоном, Асклепієм, Гігією та Панацеєю, беручи у свідки всіх богів та богинь, і відповідно до моїх здібностей та мого розуміння даю таку клятву:*
- *Цінувати нарівні зі своїми батьками того, хто навчив мене лікарської умілості;*
- *Знаннями, усними повчаннями, правилами, інструментами та всім іншим, що передбачено навчанням, ділитися зі своїми синами, синами мого вчителя та учнями, пов'язаними зобов'язаннями і клятвою, даною за законами лікарської професії, але тільки з ними й ні з ким більше;*
- *Режим своїм хворим приписувати задля їх блага, відповідно до моїх знань і мого розуміння, утримуючись від завдання їм будь-якої шкоди;*
- *Ніколи не приписувати нікому на його прохання смертельного засобу і не підказувати йому способу здійснення подібного задуму;*
- *Зберігати непорочність способу свого життя і власної лікарської майстерності;*
- *Про що б я не дізнався під час виконання свої професійних дій або окрім них, що б не побачив і не почув про дії людського життя, які не слід будь-коли розголошувати, я змовчу, вважаючи це таємницею;*
- *Якщо я непохитно виконуватиму все, що засвідчив під присягою, нехай мені буде дано щастя в житті і в лікарській майстерності і слава у всіх людей на всі часи, але коли я зверну із праведної дороги або оскверню дану клятву, нехай моя доля стане для мене протилежною».*

Бєхабітєвє

- Актє, пов'язані зє стосункамє лєдєє та їх суспільною поведінкою (behavior— поведінка)
- *Пробачте мені (за те, що я Вам наступив на ногу)*
- *Я поздоровляю тебе із захистом диплому*
- *Я співчуваю Вам*

ЕКСПОЗИТИВИ

- Мовець характеризує свою участь у дискусії, спорі або бесіді
- *Я визнаю, що Ви маєте рацію*
- *Я категорично не погоджуюсь з Вашим ВИСНОВКОМ*

Інші класифікації мовленнєвих актів

Дж. Серль

- Існує близько 12 лінгвістично істотних параметрів для встановлення типів іллокутивних актів.
- Найважливіші з них
 - Іллокутивна мета
 - Спрямованість (напрям) пристосування
 - Виражений психологічний стан

Іллокутивна мета

- найважливіша частина іллокутивної сили являє собою смисл або мету, іллокуції певного типу. У прохання і наказу одна мета — змусити Слухача щось зробити

Спрямованість (напрям) пристосування

- є наслідком іллокутивної мети (відповідність слів реальності у твердженнях, констатаціях, описах, поясненнях або відповідність реальності словам в обіцянках, клятвах, проханнях, вимогах, наказах).

Психологічний стан

- Здійснюючи певний іллокутивний акт з певним пропозиційним змістом Мовець виражає певне ставлення до цього висловлювання (переконавання, намір, бажання, задоволення)

5 типів іллокутивних актів (Дж. Серль)

- **Репрезентативи**
- **Директиви**
- **Комісиви**
- **Експресиви**
- **Декларації**

Імплікація, пресупозиція, непрямий мовленнєвий акт

- ▣ Прагматику у підході до проблем використання мови у спілкуванні об'єднують два аспекти — діяльність та значення.
- ▣ У дослідженні значення прагматика дотична до семантики і разом із нею спирається на логіку, перш за все на символічну логіку (Готлоб Фреге (Gottlob Frege, 1848-1925))

- ▣ Основоположники семіотики—Ч. Пірс, Ч.У. Морріс та Р.Карнап належали до провідних логіків.
- ▣ Філософи мови — Дж.Остін, П.Ф.Строссон, Г. П.Грайс, Дж. Серль були професійними логіками (у тому що стосується методів і способів впровадження ними нових понять, критики досягнень інших дослідників, інтерпретації значень висловлювань і т.д.)

- Представники логічної семантики і логічної прагматики широко використовують логіко-математичний концептуальний апарат і процедури логічного доказу.
- Лінгвісту необхідно мати уявлення про вирахування висловлювань (пропозиційне вирахування) та вирахування предикатів, про логіку класів, про теорію “можливих світів”, логічній референції, логічних поняттях “істина” та “брехня”

- ▣ Імплікація**
- ▣ Інференція**
- ▣ Пресупозиція**
- ▣ Асерція**

**Знання таких понять необхідне
для семантичної та прагматичної
інтерпретації**

Імплікація

- Це логічна операція, що поєднує два висловлювання у складне висловлювання шляхом логічного зв'язку, що відповідає у природній мові конструкції *якщо.... то...* (*Якщо A , то B*).

Наприклад,

- ▣ *Якщо ти не будеш відвідувати заняття, (то) тебе можуть відрахувати з університету*

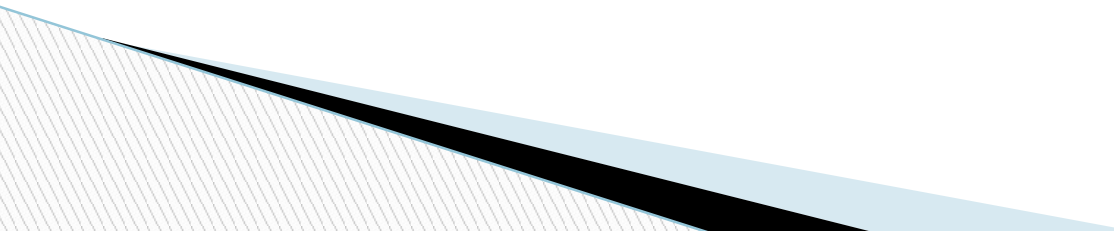
Перша частина відношення називається **антецедентом** (той, що передує, з англ. *antecedent*), а друга частина називається **консеквентом** (той, що слідує, наслідок, з англ. *consequent*)

- Логіка розглядає імплікацію як відношення, при якому встановлюється залежність між істинністю/ неістинністю антецедента та консеквента. Як у традиційній, так і у символічній логіці в центрі уваги знаходиться оцінка істинності.
- Г.П.Грайс досліджував імплікацію, включаючи її до аналізу умов спілкування і намагається звільнити це поняття від звернення до шкали істинності. Він вводить в прагматиці термін ***імплікатура***

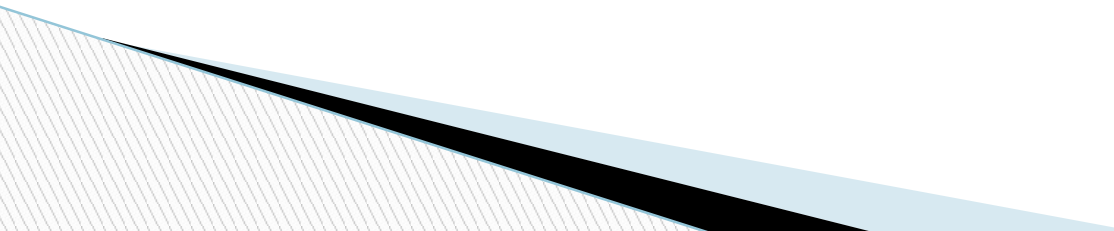
Імплікатура

- ▣ Це смисли, що не виражаються у мовленнєвих актах буквально (реченнями, словами і словосполученнями), а виводяться з використанням певних процедур інтерпретації.
- ▣ Передбачається, що у аналізованому висловлюванні виражається більше, ніж сказано.

Імплікатура

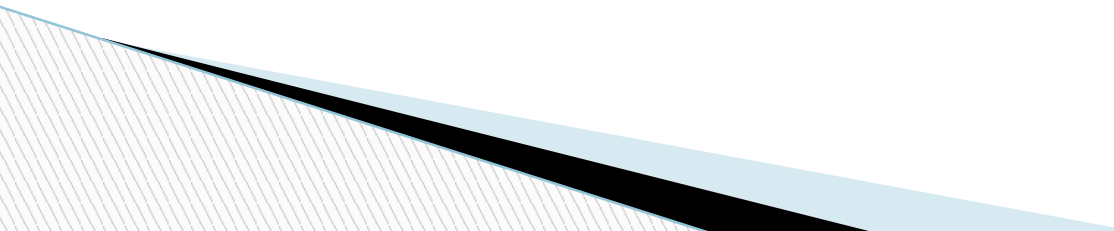
- Вважається частиною значення. Поняття розмовної імплікатури орієнтовано на роль Мовця як учасника мовленнєвої взаємодії. Розмовна імплікатура породжується не тим, що сказано, а актом вимовляння.
-

Ознаки імплікатури

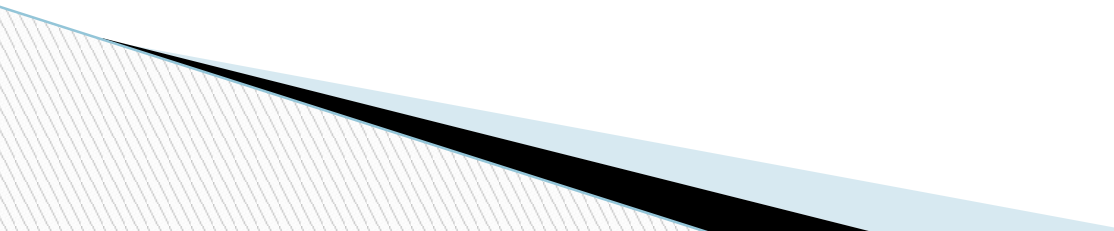
1. Виводяться із буквального значення повідомлень (висловлювань) і з принципу Кооперації
 2. Можуть бути вилучені під впливом контексту
 3. Невіддільні від смислу повідомлення (імплікатура залишається незалежно від зміни форми повідомлення)
 4. Неконвенціональні, тобто не є складовими конвенціональних значень мовних форм (за К.Бахом, Ф.Бацевичем та ін.).
-

Інференція

- ▣ Це отримання виведених даних у процесі обробки інформації/мови і саме вивідне знання, умовивід.
- ▣ Це розумова операція, в результаті якої людина здатна вийти за межі дослівного значення одиниць, побачити за мовними формами більше змісту і визначити, що з витікає, слідує, використовуючи досвід свідомості

- Будь-яка мовна форма, перш за все текст, сигналізує не лише про те, що в ній реально існує, але про те, що підлягає семантичному висновку (інференції).
 - Інференції здійснюються з опорою на широкий спектр мовних та енциклопедичних знань, які можуть бути представленими у вигляді основних структур, прийнятих у когнітивній лінгвістиці (фрейм, сценарій, категорія і т.д.)
-

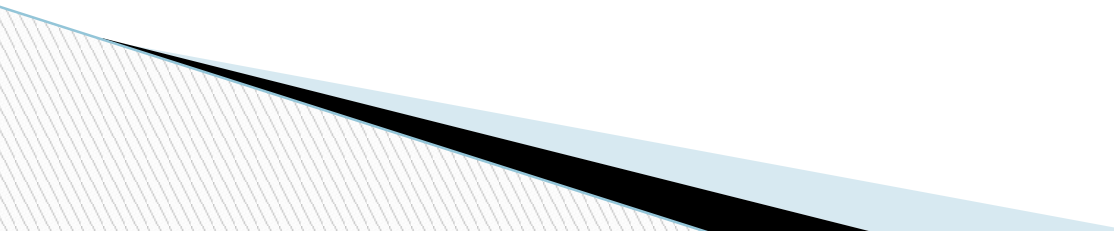
Умовивід vs інференція

- ▣ О.С.Кубрякова запропонувала розмежувати поняття “логічний умовивід” та “інференція” .
 - ▣ Інференція пов'язана зі здогадками на основі досвіду людини, її інтуїції.
-

Умовивід у логіці

- ▣ **Дедуктивні умовиводи** — пов'язані з висновками, які із впевненістю виводяться з вихідних посилань
- ▣ **Індуктивні умовиводи** — пов'язані з висновками, що є наслідком вихідних посилань з певною ймовірністю.

Інференції

- ▣ Можуть базуватися як на логічному наслідку, так і на контекстній інформації, соціокультурних знаннях, нормах і принципах комунікативного впливу.
 - ▣ **Формально-логічні (дедуктивні)**
 - ▣ **Ймовірно-індуктивні**
-

Формально-логічні інференції

- ▣ Базуються на певному типі умовиводу і є незнищеними під дією контексту
- ▣ *If the telephone doesn't answer — There is nobody at home*

Ймовірісно-індуктивні інференції

- ▣ Мають прагматичний характер, не здійснюються згідно формальної логіки, недедуктивні і характеризуються як висновок, що призводить до ймовірного або “правдоподібного пояснення”.
- ▣ Це постійне звіряння висновків, інтерпретацій, асоціацій, правдоподібних здогадок з новою інформацією, їх адаптація й, у разі необхідності, вилучення або заміна

Наприклад,

- I don't suppose you could manage tomorrow evening?
- How do you like to eat?
- Actually I rather enjoy cooking myself
(Я запрошую тебе на вечерю до себе додому)

Пресупозиція

- ▣ Належить до широкого класу імпліцитних семантичних компонентів речення.
- ▣ У разі **імплікації** ми звертаємо увагу на наслідок цього висловлювання, тобто на те, що імплікується (наслідок).
- ▣ У випадку **пресупозиції** предметом уваги є вихідні передумови, що дозволяють породжувати таке висловлювання (причина).

Пресупозиція

- ▣ Це імпліцитний компонент смислової структури речення (висловлювання), що виступає у якості передумови для розуміння
- ▣ Істинність пресупозицій обумовлює істинність висловлювання, що аналізується

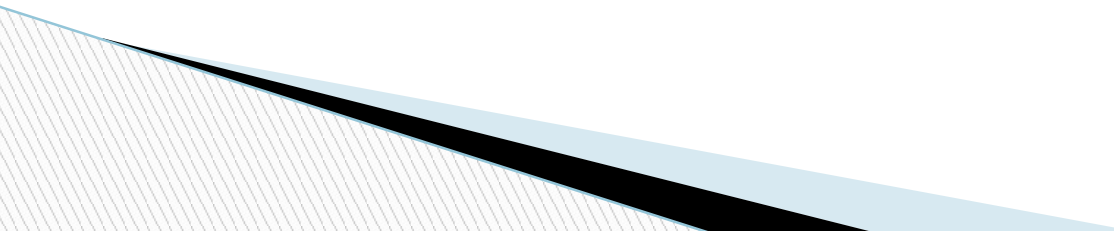
Наприклад,

- ▣ *Онук Марії Іванівни ходить до дитячого садка*
- ▣ Пресупозиції:
 - ▣ 1. *Існує Марія Іванівна*
 - ▣ 2. *У Марії Іванівни є онук*
 - ▣ 3. *Онук Марії Іванівни ще малий*

Пресупозиція vs асерція

- ▣ **Асерція** визначається як така частина змісту висловлення, що заперечується при введенні загального заперечення (М.О.Кронгауз).
- ▣ Це компонент смислу повідомлення, який не є пресупозицією і підлягає дії заперечення, ствердження чогось.
- ▣ Це компонент семантичної структури речення, яким при запереченні набуває протилежного істинного значення

Асертивні неправдиві висловлювання

- ▣ **прості**, в яких перекручується інформація, що відповідає лише одному слоту фрейму, котрий моделює референтну ситуацію
 - ▣ **поширені**, які деталізують хибну інформацію.
-

Наприклад

- ▣ *“Ціни зросли”*. — Істинне речення перетворюється у заперечне неістинне речення *“Ціни не зросли”*
- ▣ *Доповідач висловив/не висловив жаль з приводу того, що ціни зросли*
- ▣ Пресупозиція константна при запереченні у рамковій (асертивній) частині, заперечення не поширюється на включену частину.
- ▣ Значення пресупозиційного фрагмента *“ціни зросли”* не залежить від наявності або відсутності заперечення в асерції

Наприклад:

Edward said,

"I don't know any such thing!" This was **not true** (Murdoch).

- ▣ Тут перекручення зазнає предикат ***know*** (знати). За формою організації викривленої інформації ценоправдиве висловлювання є асертивним простим.

Види пресупозицій

- ▣ **Семантичні** – незалежні від контексту, базуються на відношеннях між істинними значеннями. Неістинність робить повідомлення аномальним
- ▣ **Прагматичні** — обумовлені комунікативним контекстом, формуються Мовцем (як, наприклад, правила успішності мовленнєвих актів — вінчати може лише особа, що має відповідний статус (священик), обіцяти треба щиро)
- ▣ *(Чи правда, що він хворий?—Він всім так каже)*

Види пресупозицій

- ▣ **Макропресупозиція**—фрагмент спільної когнітивної бази учасників комунікації. Це спільність націолінгвокультурних особливостей або достатнє володіння ними
- ▣ **Соціумна пресупозиція**—фрагмент колективного когнітивного простору, який актуалізується в комунікації. Можлива при спілкуванні людей, що належать до одного соціуму але не обов'язково до однієї націолінгвокультурної спільноти

Види пресупозицій

- ▣ **Мікропресупозиція** — спільний фонд знань комунікантів про певну ситуацію, у межах якої відбувається комунікативний акт

Види пресупозицій

- ▣ **Категоріальна пресупозиція** — це обмеження на семантичну сполучуваність, пресупозиції про те, який актант належить до сфери застосування предиката. (*розквітла* — стосовно дівчини і квітки)
- ▣ **Екзистенційна пресупозиція** — пресупозиція існування та одиничності, входить у значення конкретно референтних іменних форм. Натякає на існування когось або чогось в об'єктивній дійсності або дійсності, яку вважають об'єктивною

Наприклад (екзистенційна пресупозиція),

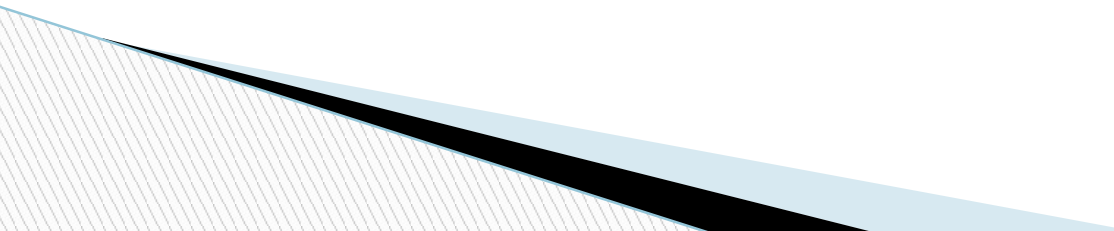
- Той, хто відкрив еліптичну форму планетних орбіт, помер у бідності
 - *(Існувала така людина)*

- Кентаври йшли берегом
 - *(Існують/існували кентаври)*

Види пресупозицій

- ▣ **Фактуальна пресупозиція** — свідчить про наявність факту. Пов'язана зі знанням носіїв мови про певні факти
- ▣ Марія знає, що Лондон — столиця Великобританії
- ▣ (*Лондон — столиця Великобританії*)

Ознаки пресупозицій

- ▣ Неістинність пресупозиції робить повідомлення аномальним
 - ▣ *Іван знав, що Нью Йорк—столиця США.*
(Семантично аномальне висловлювання)
 - ▣ Пресупозиція повідомлення зберігається при запереченні, не підлягає його дії
 - ▣ *Іван працює перекладачем — Іван не працює перекладачем* (Є якийсь Іван)
 - ▣ Пресупозиція протиставлена асерції
-

Початкове передбачення запитання

▣ Особливий різновид імпліцитної інформації

▣ *Хто хоче виступити?*

(Є бажачі виступити/ необхідно, щоб хтось виступив)

Може порушуватись без порушення комунікації

Хто хоче виступити?—Ніхто не хоче.

(Комунікативна невдача мовленнєвого акту)

Непрямий мовленнєвий акт

- Мовленнєва дія адресанта, смисл якої ґрунтується на імплікатурах дискурсу
- Комунікативний смисл непрямих МА виводиться із засобів мовленнєвого коду, вжитих у конкретній конситуації, з конкретними мовцями, конкретною тематикою спілкування.

Непрямий мовленнєвий акт

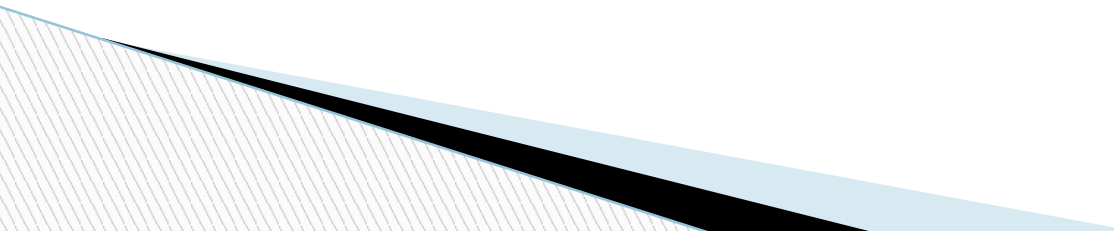
- Розпізнається в межах конкретного комунікативного акту з урахуванням усіх без винятку його складових.
- Пропозиційний зміст лише визначає комунікативний напрям висловлювання, справжній комунікативний намір розпізнається на основі імплікатури дискурсу конкретного повідомлення

Непрямий мовленнєвий акт

- Залежить від ситуації і контексту спілкування, а значення виводиться з урахуванням комунікативних імплікатур

- Мотивація вибору непрямого вираження прохань є ввічливість.
- Непрямими **не можуть бути** ілокутивні акти вибачення, поздоровлення, подяки і, особливо, обіцянки.

Мовні засоби в непрямих мовленнєвих актах

- Часто конвенціалізуються, стають прагматичними кліше
 - *(Ви не могли б мені сказати, котра година?)*
 - Пов'язані з немовними знаннями учасників комунікації (знань принципів спілкування, ознак успішності комунікації)
 - “Свідчать” про порушення мовцем одного чи кількох постулатів комунікативного кодексу
-

Способи вираження непрямих значень

▣ Вживання непрямих мовленнєвих актів

*▣ Ти чому досі не спиш?
(негайно лягай спати)*

Способи вираження непрямих значень

- ▣ **Вживання компресованих ланцюжків мовленнєвих актів.**
- ▣ *А. Підемо ввечері у кіно?*
- ▣ *Б. У мене завтра іспит з “Основ перекладознавства”*
- ▣ (я повинен готуватись до іспиту, тому не можу піти в кіно, я відмовляюсь)

Способи вираження непрямих значень

- ▣ **Вживання потенційно компресованих мовленнєвих актів**, які залежно від ситуації виражають те, що експліцитно сказане (пряме значення), або викликають комунікативну імплікатуру і, відповідно, непрямий комунікативний смисл.
- ▣ ***Чи є тут поблизу аптека?***
- ▣ ***Немає. / Є.— Де вона розташована?***

Способи вираження непрямих значень

- ▣ **Вживання двозначних мовленнєвих актів.**
Мовленнєвий акт побудовано так, що адресат може “вчитати” комунікативний смисл, який вважатиме за потрібний, оскільки наявні рівноцінні умови його виведення
- ▣ *А. Як Вам подобається мій новий друг?*
- ▣ *Б. Я не знав, що існують **такі** люди*